

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Žemės naudojimas tvariai maisto gamybai ir ekosisteminiams paslaugoms“

(tiriama nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Estijos prašymu)

(2018/C 081/10)

Pranešėjas **Roomet SÖRMUS**

Konsultavimasis	Estijos Respublikos Ministro Pirmininko raštas, 2017 3 17
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Biuro sprendimas	2017 3 28
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2017 10 3
Priimta plenarinėje sesijoje	2017 10 18
Plenarinė sesija Nr.	529
Balsavimo rezultatai	126/0/2
(už / prieš / susilaikė)	

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Siekiant tvaraus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo ir apsaugos ypač svarbi yra bendra ES sistema, leidžianti stebėti pažangą, daromą duomenų rinkimo ir naudojimo srityse; be to, ji galėtų būti naudinga nustatant geros dirvožemio būklės apibrėžtį, bendrą terminologiją, bendrus stebėsenos kriterijus bei prioritetus, taip pat įvairias politines priemones gerai dirvožemio būklei pasiekti.

1.2. Visose valstybėse narėse didelė problema yra dėl dirvožemio blogėjimo, žemės apleidimo, klimato kaitos ir urbanizacijos prarandama žemės ūkio paskirties žemė. Todėl EESRK siūlo modernizuoti esamą ES sistemą, kad valstybėse narėse būtų saugoma maisto produktų gamybai ir kitoms ekosisteminiams paslaugoms naudojama vertinga žemės ūkio paskirties žemė ir jos derlingumas ir kartu gerinama stebėsenos bei teikiama patikima informacija.

1.3. Būtina pripažinti ir remti tai, kad ūkininkams, kaip žemės ūkio paskirties žemės savininkams ir naudotojams, tenka ypatinga užduotis teikiant ekosistemines paslaugas. Dirvožemis teikia svarbiausias ekosistemines paslaugas. Dirvožemis – tai didžiosios dalies pasaulinės maisto produktų gamybos pagrindas, jis būtinas biomasės gamybai. Dirvožemis kaupia anglį ir taip padeda švelninti klimato kaitą.

1.4. Siekiant modernizuoti BŽŪP, be kita ko, turėtų būti ir toliau siekiama apsaugoti sveiką žemės ūkio paskirties žemės ir dirvožemio būklę ir derlingumą, nes tai yra ypač svarbu siekiant išsaugoti ir toliau gerinti žemės ūkio produktyvumą ir tvarumą.

1.5. Vadovaujantis Susitarimu dėl klimato kaitos, turėtų būti remiamos esamos ir naujos iniciatyvos dirvožemio anglies ciklui subalansuoti nekenkiant maisto produktų gamybai. Siekiant padidinti anglies kiekį dirvožemyje, EESRK siūlo tvaraus dirvožemio valdymo principus įtraukti į ES politikos priemones. Reikėtų, *inter alia*, remti biomasės gamybą gerinant prieigą prie vandens ir kitas dirvožemio savybes (dirvožemio struktūrą ir vėdinimąsi, maistines medžiagas, pH rodiklį, dirvožemio

biologinį aktyvumą), ypač tausiai apdirbant žemę, skatinant ganyklų ūkius ir tvarų žaliųjų plotų tvarkymą, integruotą žemės ūkio produktų gamybą, įskaitant ekologinio ir tradicinio ūkininkavimo geriausią praktiką, pavyzdžiui, sėjomainą, ankštinių pasėlių auginimą, organinių atliekų naudojimą, kompostavimą ir žieminės augalų dangos laukuose kūrimą. Anglies prisotintas dirvožemis ir pievos turi būti valdomi tvariai, kad būtų skatinama anglies dioksido sekvestracija dirvožemyje ir augaluose.

1.6. Vadovaujantis antruoju BŽŪP ramsčiu, valstybės narės taip pat turėtų būti skatinamos ir motyvuojamos imtis atitinkamų dirvožemio apsaugos priemonių.

1.7. Siekiant tvaraus žemės ir dirvožemio naudojimo, būtina remti papildomas investicijas į aplinkai ir klimatui nekenkiančias technologijas ir žemės gerinimo sistemas.

1.8. Turi būti skatinamas žiniomis grindžiamas žemės ūkis (t. y. tikslusis ūkininkavimas ir agroekologiniai metodai). Išteklius, dirvožemį ir aplinką tausojančio tikslo ūkininkavimo galimybes galima atskleisti integruojant dirvožemio, trąšų, pesticidų, oro ir derliaus duomenis, todėl reikalinga geresnė prieiga prie nacionalinėse duomenų bazėse saugomų naudojimui tinkamų duomenų, didesnis judrumas ir patogumas naudotojams, laikantis principo, kad ūkininkai yra surinktų duomenų savininkai. To prielaida – prieiga prie interneto ir ūkininkų naudojamos informacinės ir komunikacinės technologijos.

1.9. Duomenimis apie dirvožemį reikėtų daugiau naudotis formuojant politiką ir priimant sprendimus dėl žemės naudojimo. Taip pat būtina gerinti dirvožemio duomenų kokybę ir prieinamumą, visų pirma srityse, kuriose nėra atlikta pakankamai mokslinių tyrimų. ES lygmeniu reikia susitarti dėl bendros dirvožemio stebėsenos.

1.10. Visoje švietimo sistemoje reikia gerinti dirvožemio svarbos suvokimą. Šiuo tikslu reikėtų naudoti šiuolaikiškas pedagogines priemones ir dirvožemio temą įtraukti į mokymo programas atskirais švietimo lygmenimis.

1.11. Taip pat svarbus vaidmuo tenka priemonėms, skirtoms informuoti ūkininkus apie dirvožemį ir gerąją ūkininkavimo patirtį. Siekiant šio tikslo ypač svarbus yra konsultacinių tarnybų dalyvavimas.

2. Įžanga

2.1. EESRK nuomonė parengta ES Tarybai pirmininkausiančios Estijos prašymu ir ja siekiama pabrėžti didelę tvaraus žemės ⁽¹⁾ ir dirvožemio ⁽²⁾ naudojimo svarbą maisto produktų gamybos ir ekosisteminių paslaugų teikimo srityje.

2.2. ES Tarybai pirmininkausiančios Estijos prašymu Komitetas nagrinėja, kaip šis žemės ūkio paskirties žemės klausimas sprendžiamas įvairiose ES politikos srityse. Jis taip pat svarsto, ką galėtų padaryti ES politikos formuotojai ir įmonės, kad paskatintų tvariai ir veiksmingai naudoti dirvožemį, kuris yra būtinas maisto produktų gamybos ir kitų ekosisteminių paslaugų išteklius.

2.3. Šiuo metu ES turi daug dirvožemio apsaugos taisyklių. Nors prie tvaraus žemės ūkio paskirties žemės valdymo ir apsaugos prisidedama įvairiomis ES politikos priemonėmis, dirvožemio apsauga dažniausiai nėra pagrindinis jų tikslas. EESRK mano, kad dabar yra tinkamas laikas pradėti diskusijas, kaip skirtingos priemonės galėtų būti geriau koordinuojamos ES lygmeniu.

⁽¹⁾ Žemė yra planetos paviršiaus dalis, kurios nedengia vanduo.

⁽²⁾ Dirvožemis gali būti apibrėžiamas kaip viršutinis žemės plutos sluoksnis, sudarytas iš mineralinių dalelių, organinių medžiagų, vandens, oro ir gyvųjų organizmų. Tai sąlyčio paviršius tarp žemės, oro ir vandens, kuriame yra didžioji biosferos dalis. [<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52006DC0231>].

2.4. ES ir valstybės narės turi grįžti savo politikos formavimą JT tvaraus vystymosi tikslais laikotarpiui iki 2030 m.⁽³⁾ Šie tikslai apima ekosistemų rėmimą, kovą su dykumėjimu, žemės blogėjimo sustabdymą ir ištaisymą, tvarų gamtos išteklių valdymą ir veiksmingą jų naudojimą bei klimato kaitos priemonių integravimą į nacionalinę politiką, strategiją ir planavimą. Būtina sąlyga tvariam žemės ūkiui ir maisto produktų gamybai – žemės ūkio paskirties žemės apsauga ir tvarus dirvožemio naudojimas, nes dirvožemis yra baigtinis ir iš esmės neatsinaujantis išteklius.

2.5. Taip pat buvo paskelbtos kelios iniciatyvos⁽⁴⁾ tvariam dirvožemio valdymui skatinti ir informuotumui apie svarbų žemės ūkio paskirties žemės vaidmenį apsirūpinimo maistu saugumo ir klimato kaitos švelninimo srityse didinti.

2.6. Be to, EESRK atkreipia dėmesį į mūsų planetos galimybių koncepciją. Ja būtų galima naudotis nustatant ekologines ribas, kurių negalima peržengti, jei norima nepakenkti aplinkai. Jis pažymi, kad trys iš devynių planetos galimybių ribų (klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas, azoto ciklas) jau yra peržengtos⁽⁵⁾. Be to, Komitetas pripažįsta, kad vis opesnė tampa ir pasaulinio aprūpinimo maistu problema, kurią Europa turi padėti spręsti atsižvelgdama į savo pasaulinę atsakomybę.

3. Pagrindiniai su žemės ūkio produktų gamyba susiję žemės ir dirvožemio naudojimo klausimai

3.1. Ateinančius dešimtmečius maisto poreikis pasaulyje didės. Todėl kai kurių pasaulio regionų žemės ūkio paskirties žemėje bus ūkininkaujama dar intensyviau, o tai gali turėti neigiamą poveikį dirvožemiui ir platesnei aplinkai, jei žemė bus naudojama ne ekologiškai. Siekiant užtikrinti tinkamą maisto tiekimą, būtina išlaikyti turimos žemės ūkio paskirties žemės produktyvumą ir jos derlingumą biologiniu, cheminiu ir fizikiniu požiūriu.

3.2. EESRK nuomonėje „Tvaresnės maisto sistemos“⁽⁶⁾ aprašomi netvarios ūkininkavimo praktikos maisto produktų gamybos srityje padariniai: sunykusi biologinė įvairovė, dirvožemio blogėjimas, vandens ir oro tarša bei išmetamos šiltnamio efektą sukeliančios dujos. Todėl būtina užtikrinti, kad šie ištekliai būtų naudojami efektyviai ir tvariai, kad būtų apsaugotas maisto produktų tiekimas. Tai taip pat turėtų būti visapusiškos maisto politikos dalis, kaip aprašoma rengiamoje EESRK nuomonėje „Pilietinės visuomenės indėlis rengiant visapusišką ES maisto politiką“.

3.3. Klimato kaita taip pat turi padarinių pagrindinių gamtos išteklių – vandens ir dirvos – prieinamumui. Nors buvo imtasi daug priemonių klimato kaitai sušvelninti, remiantis dirvos paviršiaus duomenimis, anglies kiekis dirvoje kasmet mažėja. Vis dėlto tikroviškesnę tendenciją būtų galima pamatyti iš papildomų duomenų, gautų iš gilesnių dirvos sluoksnių.

3.4. Europos aplinkos agentūra (EAA) savo ataskaitoje „Europos aplinka. Būklė ir raidos perspektyvos 2015 m.“⁽⁷⁾ įspėja, kad dirvožemio ekosisteminėms paslaugoms – įskaitant maisto produktus, biologinės įvairovės apsaugą ir anglies, vandens ir maisto medžiagų kaupimą dirvožemyje – kyla vis didesnis pavojus. Atsižvelgiant į regioną, pagrindinės ataskaitoje nustatytos problemos yra šios: dirvožemio erozija, organinės medžiagos nykimas dirvožemyje, dirvožemio tarša ir sandarinimas, taip pat urbanizacija, žemės apleidimas ir vis intensyvesnės žemės ūkio gamybos padariniai natūralioms ir pusiau natūralioms buveinėms. Kita plačiai pripažįstama grėsmė dirvožemiui yra jo derlingumo mažėjimas.

⁽³⁾ <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>.

⁽⁴⁾ Tokios iniciatyvos, pvz., yra: Tarptautinis dirvožemio dešimtmetis, Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) pasaulinė partnerystė dirvožemio klausimais, Prancūzijos iniciatyva „4 %: dirvožemis apsirūpinimo maistu saugumui ir klimato apsaugai“, Europos Sąjungos piliečių iniciatyva „People4Soil“ ir kt.

⁽⁵⁾ J. Rockström, et al., 2009 m., „Planetary Boundaries: Exploring the SAFE Operating Space for Humanity, Ecology and Society [Planetos ribos: saugi erdvė žmonijai, aplinkai ir visuomenei]“, 14 tomas, <https://www.consecol.org/vol14/iss2/art32/main.html>.

⁽⁶⁾ OL C 303, 2016 8 19, p. 64.

⁽⁷⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer>.

4. Žemės ūkio paskirties žemės klausimai įvairiose ES politikos srityse

4.1. Europos Komisijos parengtoje ataskaitoje buvo išanalizuotos 28 ES valstybių narių dirvožemio apsaugos priemonės⁽⁸⁾. Nustatytos 35 ES ir 671 nacionalinės dirvožemio apsaugos politikos priemonės. ES priemonės apima strategijos dokumentus, direktyvas, reglamentus ir įvairias papildomas priemones. Trys ketvirtadaliai nacionalinių priemonių visų pirma yra privalomos taisyklės.

4.2. Tai, kad valstybėse narėse taikomos įvairios priemonės, suteikia galimybę geriau spręsti kompleksinius dirvožemio klausimus, taip pat geriau koordinuoti. Sąjungos teisėje iš dalies siūlomos naudingos ir griežtos taisyklės dėl dirvožemio apsaugos, bet ši sistema turi trūkumų. Nacionalinės politikos neužtenka, kad būtų panaikinti ES dirvožemio apsaugos teisės aktų trūkumai, o dirvožemio apsaugos taisyklės įvairiose šalyse gerokai skiriasi.

4.3. Nuo 2014 m. pradžios galiojančioje 7-ojoje ES aplinkosaugos veiksmų programoje pripažįstama, kad dirvožemio blogėjimas yra rimta problema, ir nustatomas tikslas, kad 2020 m. ES būtų tvariai valdomas dirvožemis, užtikrinama tinkama dirvožemio apsauga ir daroma pažanga rekultivuojant užterštą žemę. ES ir jos valstybės narės taip pat išsipareigojo sustiprinti priemones prieš dirvožemio eroziją ir gerinti dirvožemio organinę medžiagą.

4.4. Aktualiomis dirvožemio apsaugai ir palyginti veiksmingomis galima laikyti, pavyzdžiui, šias ES priemones: Pramoninių išmetamųjų teršalų direktyvą, Direktyvą dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą ir taisyklės dėl vandens apsaugos (Vandens pagrindų direktyva), Nitratų direktyvą, BŽŪP kompleksinės paramos sistemą ir Geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės (GAAB) taisyklės. Veiksmingiau įgyvendinant šias priemones ir lanksčiai atsižvelgiant į vietos sąlygas bei geriau tarpusavyje derinant priemones vis dėlto būtų įmanoma pagerinti dirvožemio būklę.

4.5. Dirvožemio būklės klausimus taip pat būtų galima spręsti naudojant įvairios formos finansinę paramą per Sanglaudos fondą, Europos regioninės plėtros fondą, programas „LIFE+“ ir „Horizontas 2020“.

4.6. Tiesioginės išmokos pagal pirmąjį BŽŪP ramstį, taikomos maždaug 90 % ES naudojamos žemės ūkio paskirties žemės, yra svarbi ekonominė paskata ūkininkams priimant sprendimus dėl žemės naudojimo ir valdymo. Tiesioginės išmokos yra griežtai susietos su geros agrarinės ir aplinkosauginės žemės būklės išsaugojimu ir kompleksinės paramos ir žalinimo reikalavimų laikymusi pagal pagrindinius BŽŪP reglamentus. Šioje srityje valstybėms narėms suteikta tam tikra sprendimų priėmimo laisvė. 30 % tiesioginių išmokų taikomi aplinkos apsaugos reikalavimai, kuriais siekiama pagerinti dirvožemio kokybę, apsaugoti biologinę įvairovę ir skatinti anglies fiksavimą⁽⁹⁾. Svarbu užtikrinti, kad ši žalinimo nauda nebūtų prarasta dėl pernelyg didelių biurokratinių kliūčių įgyvendinant šią priemonę.

4.7. Kaimo plėtros programos valstybėms narėms taip pat suteikia galimybę pagal antrąjį BŽŪP ramstį įgyvendinti atitinkamos valstybės narės vietos ypatumams pritaikytas ES dirvožemio apsaugos priemones.

4.8. Pasiūlymų dėl dirvožemio apsaugos, klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie jo padarinių galima rasti ir keliuose planuojamose teisėkūros iniciatyvose (pavyzdžiui, Klimato kaitos ir energetikos dokumentų rinkinyje, Reglamente dėl šiltnamio efektą sukeliančių dujų, išmetamų ir šalinamų dėl žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės, kiekio (LULUCF), Reglamente dėl pastangų pasidalijimo ir kt.).

4.9. ES trąšų reglamento modernizavimas – aptariamas kartu su žiedinės ekonomikos dokumentų rinkiniu – užtikrins, kad organinės ir iš atliekų gautas trąšas būtų galima lengviau naudoti; tai taip pat yra labai susiję su dirvožemio apsaugos klausimais. Vis dėlto perdirbtoje žaliavoje, kuri bus naudojama kaip dirvožemio gerinimo medžiaga ar trąša, neturėtų būti pavojingųjų medžiagų (ksenobiotikų). Nors Komisijos pasiūlyme nustatomos kenksmingų medžiagų koncentracijos

⁽⁸⁾ „Updated Inventory and Assessment of Soil Protection Policy Instruments in ES Member States“ („Atnaujintas dirvožemio apsaugos politikos priemonių valstybėse narėse sąrašas ir vertinimas“) <http://ecologic.eu/14567>

⁽⁹⁾ https://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/greening_lt

mineralinėse ir organinėse trąšose ribos, vis dėlto būtini nauji, švarūs technologiniai sprendimai gaminant trąšas ir dirvožemio gerinimo medžiagas, kurios būtų nepavojingos žemės naudojimui ir nedarytų poveikio pirminiam produktyvumui. EESRK nuomonėje teigiamai vertinama Komisijos iniciatyva, atkreipiant dėmesį, kad dirvožemio derlingumas ir apsauga yra pagrindiniai Reglamento peržiūros tikslai⁽¹⁰⁾.

5. Pasiūlymai skatinti tvarų dirvožemio, kaip būtino maisto gamybos ir ekosisteminių paslaugų išteklius, naudojimą Europos Sąjungoje

5.1. Siekiant tvaraus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo ir apsaugos ypač svarbi yra bendra ES sistema, leidžianti stebėti pažangą, daromą duomenų rinkimo ir naudojimo srityse; be to, ji galėtų būti naudinga nustatant bendrą terminologiją, geros dirvožemio būklės apibrėžtį, prioritetus, stebėsenos kriterijus atsižvelgiant į skirtingas dirvožemio ir klimato sąlygas, taip pat įvairias politines priemones gerai dirvožemio būklei pasiekti. Tai būtina sąlyga norint tinkamai įvertinti dirvožemio sąlygas ir imtis reikiamų priemonių.

5.2. Visose valstybėse narėse didelė problema yra dėl dirvožemio blogėjimo, žemės apleidimo, klimato kaitos ir urbanizacijos prarandama žemės ūkio paskirties žemė. Žemės ūkio paskirties žemės plotai nyksta plėtojant dirbtinius paviršius. 2006–2012 m. laikotarpiu Europos šalyse per metus buvo užimama maždaug 107 000 hektarų žemės. Dažniausiai dirbtiniam vystymui imama žemė buvo ariamoji žemė ir nuolatinių pasėlių žemė, taip pat buvo imamos ganyklos ir mišrios žemės ūkio paskirties žemės plotai⁽¹¹⁾. Todėl EESRK siūlo modernizuoti esamą ES sistemą, kad valstybėse narėse būtų saugoma maisto produktų gamybai ir kitoms ekosisteminiams paslaugoms naudojama vertinga agrarinė žemė ir jos derlingumas. Šiuo tikslu reikėtų sudaryti daugiau techninių galimybių gerinti stebėseną ir suteikti patikimos informacijos.

Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika

5.3. Siekiant modernizuoti BŽŪP, būsimajame finansinio programavimo laikotarpyje reikėtų užtikrinti veiksmingą ir tvarų žemės ūkio paskirties žemės valdymą. Be kita ko, turėtų būti ir toliau siekiama apsaugoti sveiką žemės ūkio paskirties žemės ir dirvožemio būklę ir derlingumą, nes tai yra ypač svarbu siekiant išsaugoti ir toliau gerinti žemės ūkio produktyvumą ir tvarumą.

5.4. Pirmojo BŽŪP ramsčio žalinimo priemonių sistemoje reikėtų rasti geresnių sprendimų dirvožemio būklei pagerinti. Pirmiausia turėtų būti taikoma sėjomaina naudojant ankštinių augalų ar žolės rūšis. Diskusijos apie žalinimo veiksmingumą daugiausia yra orientuotos į biologinės įvairovės klausimus, bet daugiau dėmesio nei iki šiol reikėtų skirti teigiamam poveikiui dirvožemio derlingumui jame auginant ankštinius pasėlius⁽¹²⁾.

5.5. Žemės ūkis nėra skirtas vien tik aukštos kokybės maisto produktams gaminti. Jis susijęs ir su biologine įvairove bei atvirais kraštovaizdžiais. Taip pat jis atlieka svarbų vaidmenį prisitaikant prie klimato kaitos ir ją švelninant. Viešosios gėrybės visų pirma užtikrinamos taikant tvaraus gamtos išteklių naudojimo, suteikiančio pridėtinės vertės ir sprendžiančio žemės ūkio poveikio dirvožemiui, vandeniui ir biologinei įvairovei klausimus, priemones.

5.6. Remiantis antruoju BŽŪP ramsčiu reikėtų skatinti ir motyvuoti valstybes nares taikyti dirvožemio apsaugos priemones, kurios leistų maksimaliai lanksčiai atsižvelgti į vietos aplinkybes, skirtingas sąlygas (įskaitant dirvožemio tipą) ir konkrečias problemas.

5.7. EESRK ragina Europos Komisiją labiau nei anksčiau atsižvelgti į konkrečius valstybių narių pasiūlymus gerinti dirvožemio kokybę ir tvariai jį naudoti (pavyzdžiui, remiant kalkinimą dirvožemio rūgštėjimui sumažinti, arba drekinimą ar drenavimą, kovojant su vandens trūkumu arba jo pertekliumi). Valdant organinius dirvožemius negalima atmesti jokių variantų, tačiau reikėtų pateikti įvairių priemonių dirvožemio apsaugai ir priežiūrai.

⁽¹⁰⁾ Žr. EESRK nuomonę dėl trąšų, OL C 389, 2016 10 21, p. 80.

⁽¹¹⁾ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/land-take-2/assessment-1>.

⁽¹²⁾ Gumbelinės bakterijos (rhizobia genties), kurios veikia daugumos ankštinių pasėlių rūšių šaknų mazgeliuose (dobilų, barkūnų, lubinų, pupų, žirnių ir kt.), yra svarbiausi organizmai, dalyvaujantys fiksuojant azotą, o tai yra labai svarbu išsaugant dirvožemio derlingumą.

5.8. Siekiant tvaraus žemės ir dirvožemio naudojimo, būtina skatinti papildomas investicijas į aplinkai ir klimatui nekenkiančias technologijas. Siekiant tvarios maisto produktų gamybos reikėtų skatinti žiniomis grindžiamą žemės ūkį (įskaitant tikslųjį ūkininkavimą ir agroekologinius metodus); tai užtikrintų, kad žemės ūkio išteklių būtų naudojami tinkamu kiekiu, tinkamoje vietoje ir reikiamu metu. Ypač svarbu gerinti biologinį aktyvumą naudojant organines medžiagas ir užtikrinant maisto medžiagų pusiausvyrą dirvožemyje, nes dėl per daug patręšus išplautų maistinių medžiagų kyla pavojus aplinkai, o esant maisto medžiagų trūkumui sumažėja dirvožemio derlingumas. Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į Liebigo dėsnio laikymąsi⁽¹³⁾, nes nesant tam tikros maistinės medžiagos (pavyzdžiui, fosforo), padidėja kitų maistinių medžiagų išplovimo rizika.

5.9. Naudojant žemę svarbus ir dažnai lemiamas vaidmuo tenka gyvuliams, nes jie padeda palaikyti maisto medžiagų apykaitą, dirvožemio derlingumą⁽¹⁴⁾ ir anglies dioksido sekvestraciją. Europos Sąjungoje yra daug žemės ūkio paskirties žemės, įskaitant ganyklas, kurios tinka tik gyvuliams ganyti arba pašarinei žolei auginti, todėl tam tikruose regionuose reikia ir toliau skatinti gyvulininkystės ūkius, kad ūkininkai tų žemių neapleistų. Tam tikrose ES dalyse plačiai paplitusi praktika, kai daugiamečiai žolynai palaikomi vien tik juos šienaujant, nėra tinkama alternatyva ganykloms nei maisto produktų gamybos, nei efektyvaus išteklių naudojimo ar dirvožemio atžvilgiu. Todėl BŽŪP reikalingos priemonės, kurios užtikrintų gyvulininkystės pelningumą įvairiuose ES regionuose, ir būtina rasti sprendimus, kurie leistų aktyviai ir tvariai naudoti žemę maisto produktų gamybai.

5.10. Tam tikruose ES regionuose kyla didelių problemų dėl pasenusių žemės ūkio drenavimo sistemų; todėl atsižvelgiant į klimato kaitą kaip niekad anksčiau reikėtų labiau akcentuoti ilgalaikes investicijas į žemės ūkio infrastruktūrą, pavyzdžiui, drenavimo sistemų modernizavimą, kad būtų išsaugota galimybė naudoti žemės ūkio paskirties žemę maisto produktų gamybai ir kad būtų išsaugotas dirvožemio derlingumas.

Žemės naudojimas ir ekosisteminės paslaugos

5.11. 2005 m. Tūkstantmečio ekosistemos vertinime⁽¹⁵⁾ ekosisteminės paslaugos apibūdinamos kaip aplinkos, socialinės ir ekonominės gėrybės, kurias teikia ekosistemos. Dirvožemio formavimas yra ekosisteminė paslauga ir būtina sąlyga visoms kitoms ekosisteminėms paslaugoms, pavyzdžiui, maisto produktų gamybai. Todėl tvari maisto produktų gamyba neįsivaizduojama be dirvožemio apsaugos.

5.12. Būtina pripažinti ir remti tai, kad ūkininkai atlieka esminių vaidmenį teikiant ekosistemines paslaugas. Dirvožemis teikia svarbiausias ekosistemines paslaugas⁽¹⁶⁾. Tai yra gyvybės šaltinis mikroorganizmams, augalams ir gyvūnams ir svarbus biologinės įvairovės telkinys; jis filtruoja vandenį ir saugo augalams augti reikalingą vandenį, jis reguliuoja potvynius, saugo maisto medžiagas ir leidžia jas pasiekti augalams, jis taip pat gali transformuoti toksinus. Dirvožemis – tai didžiosios dalies pasaulinės maisto produktų gamybos pagrindas, jis būtinas biomasės gamybai. Dirvožemis kaupia anglį ir taip gali padėti švelninti klimato kaitą.

5.13. Būtina skirti daugiau dėmesio žemės naudojimui, nes tai turi įtakos ekosistemų veikimui ir ekosisteminių paslaugų teikimui. Dirvožemio blogėjimas, netvarus žemės naudojimas ir buveinių suskaidymas dėl urbanizacijos, namų statybos ir kelių tiesimo kenkia kelių pagrindinių ekosisteminių paslaugų teikimui, kelia pavojų biologinei įvairovei ir mažina Europos atsparumą klimato kaitai ir gaivalinėms nelaimėms. Dėl to taip pat blogėja dirvožemio būklė ir vyksta dykumėjimas⁽¹⁷⁾. Siekiant išspręsti apibūdintas problemas reikėtų labiau atsižvelgti į 2012 m. Europos Komisijos parengtose „Geriausiosios dirvožemio sandarinimo ribojimo, mažinimo arba kompensavimo patirties gairėse“ nurodytus principus⁽¹⁸⁾.

⁽¹³⁾ https://en.wikipedia.org/wiki/Liebig%27s_law_of_the_minimum.

⁽¹⁴⁾ EESRK nuomonė dėl tvaresnių maisto sistemų, OL C 303, 2016 8 19, p. 64.

⁽¹⁵⁾ <http://www.millenniumassessment.org/en/index.html>

⁽¹⁶⁾ http://www.iuss.org/index.php?article_id=588

⁽¹⁷⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer-2015/synthesis/report/3-naturalcapital>

⁽¹⁸⁾ <http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/guidelines/LT%20-%20Sealing%20Guidelines.pdf>

5.14. Dirvožemio funkcijos ir ekosisteminės paslaugos yra temos, kurios ne dažnai nagrinėjamos teisės aktuose, nes šioms paslaugoms nėra rinkos, be to, jas nepakankamai pripažįsta visuomenė. Pavyzdžiui, BŽŪP tiesioginių išmokų pagrindiniame reglamente yra keletą kartų minima dirvožemio kokybė, bet nekalbama apie dirvožemio biologinę įvairovę ir jos sinergiją su pirminiu produktyvumu. Ne tik dirvožemio chemines ir fizikines savybes, bet ir pagrindines funkcijas lemia mikroorganizmų ir faunos būklė dirvožemyje ir jais pagrįsti biologiniai procesai, įskaitant azoto fiksavimą, anglies sekvestraciją, vandens filtravimą ir gebėjimą sustabdyti maistinių medžiagų išplovimą. Svarbios yra ne tik dirvožemio savybės, bet ir kultūrų būklė, kad būtų galima dirvožemio potencialą visapusiškai išnaudoti maisto produktų gamybai ir anglies dioksido sekvestracijai.

5.15. EESRK nuomonėje dėl BŽŪP pertvarkymo ⁽¹⁹⁾ teigiama, kad pagal antrąjį BŽŪP ramstį aplinkos, klimato kaitos ir biologinės įvairovės priemonės galėtų būti labiau nei iki šiol orientuotos į ūkininkų ekosistemines paslaugas. Dirvožemio ir žemės naudojimo atžvilgiu paramos priemonės turėtų visų pirma būti skirtos pievų ir organinių dirvožemių valdymui tokiu būdu, kad būtų skatinama anglies dioksido sekvestracija dirvoje. Dirvožemio naudai reikėtų kaip įmanoma sumažinti žemės įdirbimą. Vis dėlto žemę tam tikru mastu reikia apdirbti, kad nedirbamos žemės plotai būtų praturtinami maistinėmis medžiagomis tam, kad maistinės medžiagos pasiektų šaknis ir sumažėtų maistinių medžiagų išplovimo rizika. Dėl sutankėjimo dirvožemis taip pat praranda gebėjimą sustabdyti maistinių medžiagų praradimą.

5.16. Tam tikruose ES regionuose reikėtų skatinti užleisti ariamąją žemę pievomis, mažinti gyvūnų laikymo tankį pievose (išlaikant minimalų tankį), saugoti durpynus ir skatinti priemones, kuriomis mažinama dirvožemio erozija ir sausrinių teritorijų dykumėjimas.

5.17. Kai kuriuose regionuose didžiausi žemės ūkio iššūkiai yra biologinės įvairovės žemės ūkio paskirties žemėje išsaugojimas, tolesnis tvaraus ūkininkavimo praktikos skatinimas ir gamybos efektyvumo didinimas nebedidinant ūkininkavimo intensyvumo. Kituose regionuose pagrindinė užduotis – sumažinti spaudimą dėl žemės naudojimo, dirvožemio ir natūralių ekosistemų. Pietiniuose regionuose didelių problemų kyla ir dėl vandens trūkumo.

5.18. Tai yra žemės ūkio produktų gamybos aspektai, kurie yra labai svarbūs ekosistemai, ir į juos būtina atsižvelgti formuojant ir performuojant Bendrą žemės ūkio politiką ir kitas politikos sritis.

Dirvožemis ir klimato kaita

5.19. Dirvožemis yra didžiausias pasaulyje antžeminis anglies absorbentas ⁽²⁰⁾, jis atlieka svarbų vaidmenį kovojant su klimato kaita ir vykdamas anglies dioksido sekvestraciją. Tarptautinėje klimato apsaugos programoje tvariam dirvožemio valdymui skiriamas svarbus vaidmuo, nes taip stabilizuojamas ir didinamas organinių medžiagų kiekis, o jos padeda išsaugoti dirvožemio funkcijas ir apsaugo nuo dirvožemio blogėjimo. Vadovaujantis Paryžiaus klimato susitarimu (COP 21), turėtų būti remiamos esamos ir naujos iniciatyvos dirvožemio anglies ciklui subalansuoti tokiu būdu, kuris nekenktų maisto produkcijai, kaip nurodyta Paryžiaus klimato susitarimo 2 straipsnyje.

5.20. Remiantis Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) Pasaulio dirvožemių chartijos 9 principu ⁽²¹⁾, visur dirvožemis teikia ekosistemines paslaugas, kurios yra itin svarbios pasauliniam klimato reguliavimui. Siekiant padidinti anglies sudėtį dirvožemyje, EESRK siūlo 2016 m. FAO priimtus savanoriškų tvaraus dirvožemio valdymo gairių principus ⁽²²⁾ įtraukti į ES politikos priemones. Reikėtų, *inter alia*, remti biomasės gamybą gerinant vandens pasiekiamumą (pavyzdžiui, statant drėkinimo sistemas atsižvelgiant į vietos aplinkos sąlygas), kuo labiau mažinant įdirbimą, skatinant ganyklų ūkius, integruotą gamybą, ekologinį ūkininkavimą, sėjomainą, ankštinių pasėlių auginimą, organinių atliekų naudojimą, kompostavimą ir žemės augalų dangos laukuose kūrimą. Anglies prisotintas dirvožemis ir pievos turi būti valdomi tvariai.

5.21. Pagrindines klimato kaitos iniciatyvas būtina remti Europos lygmeniu. Tačiau reikėtų nepamiršti, kad dirvožemio būklė įvairiose valstybėse narėse labai skiriasi, todėl esamomis ir naujomis priemonėmis būtina atsižvelgti į regionų skirtumus.

⁽¹⁹⁾ OL C 288, 2017 8 31, p.10.

⁽²⁰⁾ Dirvožemyje yra dukart daugiau anglies nei atmosferoje ir triskart daugiau nei sezono metu augančiuose augaluose.

⁽²¹⁾ <http://www.fao.org/soils-2015/news/news-detail/en/c/293552/>

⁽²²⁾ <http://www.fao.org/documents/card/en/c/5544358d-f11f-4e9f-90ef-a37c3bf52db7/>

Su dirvožemiu susijusių duomenų prieinamumas ir jų panaudojimas

5.22. Formuojant žemės naudojimo politiką ir priimant sprendimus reikėtų daugiau naudotis duomenimis apie dirvožemį, kad būtų įgyvendinama faktais pagrįsta politika; tai svarbu ir planuojant žemės naudojimą nacionaliniu, regionų ir vietos lygmenimis. Keitimasis duomenimis turėtų būti koordinuojamas pagal susitartą reguliavimo sistemą nepažeidžiant duomenų nuosavybės teisių.

5.23. Taip pat būtina gerinti dirvožemio duomenų kokybę ir prieinamumą, visų pirma srityse, kuriose nėra atlikta pakankamai mokslinių tyrimų (pvz., apie anglį dirvožemyje). Siekiant pagerinti duomenų prieinamumą, būtini aiškūs trumpalaikiai ir ilgalaikiai tikslai.

5.24. Siekiant pagerinti duomenų apie dirvožemį prieinamumą ir skatinti juos naudoti, būtina modernizuoti dirvožemio žemėlapių ir toliau didinti būtinuosius reikalavimus dėl erdvinio dirvožemio žemėlapių mastelio, kurių turi laikytis valstybės narės. Tačiau būtina atsižvelgti į tai, kad tam tikruose Europos Sąjungos regionuose yra sunku parengti dirvožemio žemėlapius.

5.25. ES lygmeniu būtina susitarti dėl suderinto ir nepertraukiamo dirvožemio stebėjimo, kartu nustatant ribotą skaičių rodiklių, susijusių su dirvožemio būklės pokyčiais ir dirvožemio apsaugos priemonių efektyvumu.

5.26. Ūkininkams kasdien tenka priimti sudėtingus sprendimus dėl gamybos planavimo. Neįmanoma įsivaizduoti išteklių, dirvožemį ir aplinką tausojančio tikslojo ūkininkavimo be informacinių ir ryšių technologijų. Todėl būtina skatinti ūkininkus taikyti skaitmeninius sprendimus, kurie leistų lanksčiai rinktis atsižvelgiant į dirvožemio ir klimato sąlygas.

5.27. Tikslojo ūkininkavimo galimybes galima įgyvendinti integruojant dirvožemio, trąšų, pesticidų, oro ir derliaus duomenis, todėl, *inter alia*, reikalingos geresnės galimybės susipažinti su nacionalinėse duomenų bazėse saugomais duomenimis, didesnis judrumas ir patogumas naudotojams. Reikėtų skatinti sprendimus, kuriuos taikydami ūkininkai galėtų kasdien pasiekti didelius duomenų kiekius nacionalinėse duomenų bazėse, naudodamiesi viešųjų ir privačiųjų teikėjų programinės įrangos sprendimais, taip pat bendradarbiaujant su konsultavimo tarnybomis. Programinės įrangos teikėjai privalo, pavyzdžiui, gavę susijusių subjektų sutikimą, gauti lengvesnę prieigą prie kuo tikslesnių duomenų apie žemės ūkio dirvožemį ir dirvožemio mėginius. Ūkininkams turėtų priklausyti jų sukurti duomenys.

Žinių bazės kūrimas, mokslinių tyrimų ir inovacijų taikymas

5.28. Kuriant naujas žinias, skleidžiant inovacijas, plėtojant technologijas ir kuriant sąlygas tvariam žemės ir dirvožemio naudojimui, svarbus vaidmuo tenka mokslui. EESRK sutinka su Vienos dirvožemio deklaracijoje⁽²³⁾ pateikta rekomendacija, kad „žmogaus veiklos ir dirvožemio santykis ir jų poveikis kitiems aplinkos komponentams turėtų būti svarbiausia dirvotyros tyrimo sritis“. Taip pat svarbus bendradarbiavimas dirvotyros ir susijusiose mokslo srityse.

5.29. Palyginti geros finansavimo galimybės moksliniams tyrimams apie dirvožemį ir maisto produktų gamybą yra sukurtos ES programoje „Horizontas 2020“, jos turėtų likti ir rengiant 9-ąją mokslinių tyrimų ir inovacijų pagrindų programą.

5.30. Ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama mokslinių tyrimų ir plėtros rezultatų perdavimui bendrovėms, kurios užtikrintų, kad žemė ir dirvožemis būtų naudojami tvariai maisto produktų gamybai. EESRK ragina mokslininkus, ūkininkus, konsultantus ir kitus suinteresuotuosius subjektus stiprinti bendradarbiavimą šioje srityje, pasinaudojant Europos inovacijų partnerystės (EIP-AGRI) teikiama galimybėmis.

⁽²³⁾ http://www.iuss.org/index.php?article_id=588

5.31. Žemės ūkyje vis plačiau naudojami įvairūs biologiniai stimulatoriai, kad būtų pagerinta dirvožemio struktūra, augalų maistingumas ir vandentiekis, taip didinant pasėlių derlingumą ir kokybę. Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas dirvožemis yra unikalus ir jo sudėtis nuolat kinta, tokių biologinių stimuliatorių naudojimo poveikis biologinei dirvožemio pusiausvyrai dar yra per mažai ištirtas ir šioje srityje reikėtų atlikti daugiau nepriklausomų tyrimų.

Informuotumo didinimas

5.32. Siekiant padidinti ūkininkų, politikos formuotojų ir kitų suinteresuotųjų subjektų informuotumą apie žemės ūkio paskirties dirvožemio svarbą tvariai maisto produktų gamybai ir ekosisteminiams paslaugoms, reikia vykdyti plataus masto diskusijas apie dirvožemio būklę ir dirvožemio apsaugos galimybes, kuriose dalyvautų įvairių sričių suinteresuotieji subjektai. Didesnis informuotumas padėtų užtikrinti didesnes investicijas į tvarų dirvos naudojimą ir mokslinius tyrimus.

5.33. Būtina visais švietimo sistemos lygmenimis gerinti suvokimą apie dirvožemio vaidmenį ir suteikti galimybę gauti praktinės patirties. Su žemės naudojimu ir dirvožemio apsauga susijusiems klausimams nagrinėti reikėtų naudoti modernius mokymo metodus.

5.34. Ypač svarbus vaidmuo tenka priemonėms, kuriomis didinamas ūkininkų informuotumas apie įvairias dirvožemio savybes, gerą žemėtvarką, sėjomainos svarbą, trąšas ir kt. Labai svarbu, kad būtų įtrauktos ir dalyvautų konsultavimo tarnybos.

2017 m. spalio 18 d., Briuselis

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Georges DASSIS*
